

NASTAVA NA DALJINU – DVIJE PERSPEKTIVE

Tamara Tolnauer-Ackermann

tamara.tolnauer.ackermann@tvz.hr

Tehničko veleučilište Zagreb, Zagreb Hrvatska

Natalija Jurina Babović

njurinababovic@bak.hr

Veleučilište Baltazar Zaprešić, Zaprešić, Hrvatska

Ines Jemrić Ostojić

ines.jemrico@gmail.com

Veleučilište Baltazar Zaprešić, Zaprešić, Hrvatska

Sažetak

Pandemija bolesti COVID-19 koja se u proljeće 2020. godine proširila diljem svijeta utjecala je na sve sfere života, uključujući i obrazovanje. Nastava se gotovo preko noći preselila iz učionica i predavaonica u virtualno okruženje, a nastavnici su bili primorani izvoditi nastavu i vrednovati naučeno na daljinu. Na temelju kvalitativnih odgovora dobivenih u sklopu dvaju istraživanja o nastavi i vrednovanju na daljinu koje su autorice provele početkom 2021. godine, dobiven je uvid u iskustva s online nastavom iz dviju perspektiva: perspektive nastavnika jezika struke na visokoškolskim ustanovama u Republici Hrvatskoj i iz perspektive studenata. U prvome su istraživanju anketirani članovi Udruge nastavnika jezika struke na visokoškolskim ustanovama, a u drugome studenti preddiplomskih stručnih studija, pri čemu su najviše bili zastupljeni studenti dviju visokoškolskih ustanova, Tehničkoga veleučilišta Zagreb i Veleučilišta s pravom javnosti Baltazar Zaprešić. U ovome se radu analiziraju i uspoređuju njihovi odgovori i zaključuje o prednostima i nedostacima nastave na daljinu.

Ključne riječi: COVID-19, nastava na daljinu, pandemija, stavovi nastavnika i studenata

1. Uvod

Pandemija bolesti COVID-19 dovela je do preispitivanja načina provedbe nastave na svim razinama obrazovnoga sustava. Ubrzo nakon izbijanja pandemije objavljeni su brojni radovi na tu temu. UNESCO-vo istraživanje navodi da je osim potrebe za žurnom digitalizacijom visokoškolskih institucija, koja podrazumijeva uvođenje tehnologija, potrebno stvoriti nove ili modificirati stare obrazovne procese te osigurati dovoljan broj nastavnika s odgovarajućim kompetencijama i vještinama za provođenje tih procesa (UNESCO 2020: 26). U Republici Hrvatskoj Ministarstvo znanosti i obrazovanja vrlo

je brzo nakon *Odluke o obustavi izvođenja nastave u visokim učilištima, srednjim i osnovnim školama te redovnog rada ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja i uspostave nastave na daljinu*, kojom su dane upute vezane uz organizaciju nastave u novonastalim okolnostima pandemije (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2020), izdalo i *Upute za vrednovanje i ocjenjivanje tijekom nastave na daljinu - za učitelje, nastavnike i profesore*, dokument koji popisuje načine vrednovanja i ocjenjivanja u novim okolnostima koji su prihvatljivi u sklopu formalnoga obrazovanja u Republici Hrvatskoj, a uzimajući u obzir stupanj digitalizacije školstva i procijenjenu razinu kompetencija nastavnika (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2020). Tim su uputama dane smjernice za vrednovanje u kojem se težište ne stavlja na ocjenjivanje znanja, već na poticanje učenja i usvajanje ishoda učenja putem bitnih sadržaja. Ministarstvo je provelo i anketno istraživanje o izvođenju nastave na daljinu među profesorima visokoškolskih učilišta s ciljem utvrđivanja realnoga stanja, koje je pokazalo da je oko 70 % visokih učilišta dovoljno tehnički opremljeno za izvođenje nastave na daljinu te da isto toliko ima uspostavljen sustav za praćenje i vrednovanje rada studenata, a da su ostala učilišta u procesu nabave potrebne opreme i uspostave sustava (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2020). Unatoč relativno dobroj opremljenosti i tehničkoj podršci, prelazak na nastavu na daljinu za mnoge nastavnike, ali i studente, nije bio nimalo lak te je ukazao na potrebu preispitivanja dotadašnjih metoda i tehnika poučavanja i uvođenja novih.

Nastava na daljinu odvija se na dva načina: sinkrono i asinkrono. Asinkrona nastava podrazumijeva da studenti mogu pristupiti materijalima na mrežnim stranicama fakulteta u vrijeme kada im to najviše odgovara, dok sinkrona nastava znači da se nastava odvija u realnom vremenu te da studenti mogu komunicirati s nastavnikom i međusobno (Appana 2008: 14, Dung 2020: 45). Prema istraživanju Aristovnik i dr., koje je obuhvatilo preko 30 tisuća studenata u 62 države, najčešći oblik nastave na daljinu (engl. *online teaching*) koja se provodila za vrijeme perioda zatvaranja (engl. *lockdown*) je nastava sinkronoga tipa i to u obliku videokonferencija u realnom vremenu (59,4 %). Slijede oblici nastave asinkronoga tipa i to: slanje prezentacija (15,2 %), videozapisa (11,6 %) te pismena komunikacija putem foruma i chata (9,1 %). Najmanje korišten oblik nastave je slanje audiozapisa (4,7 %) (Aristovnik i dr. 2020: 8). Dung navodi i kombiniranu (engl. *hybrid*) nastavu kao treći oblik nastave koji osim sinkronoga ili asinkronoga praćenja nastave putem računala podrazumijeva i povremeni kontakt s nastavnikom uživo (Dung 2020: 46). Istraživanja pokazuju da današnje generacije studenata preferiraju kombiniranu nastavu, a da od preostala dva oblika preferiraju nastavu uživo u donosu na onu koja se u potpunosti odvija na daljinu (Aguilera-Hermida 2020). Po nekim istraživanjima (Makarova 2021: 3), oko trećine studenata preferira klasični oblik nastave uživo, najmanje ih preferira nastavu koja se u potpunosti odvija na daljinu, a najveći dio studenata preferira kombinirani oblik nastave. Ovi su rezultati vrlo slični rezultatima koje ćemo prikazati u ovome radu.

Uspoređujući klasičnu nastavu s virtualnom, Perera-Diltz i Moe navode da studenti, iako zadovoljni fleksibilnošću nastave na daljinu, od nastavnika očekuju veću dostupnost, bržu povratnu informaciju kao i uspostavu kvalitetne interakcije sa svim studentima (Perera-Diltz i Moe 2014: 130). Jedan od najčešće spominjanih nedostataka nastave na daljinu upravo je izostanak direktne interakcije s nastavnicima i među samim studentima, odnosno „ograničena zajednička sinergija“ (Paul i Jefferson 2019: 1). U ostale se nedostatke mogu ubrojiti još i tehničke poteškoće i slaba internetska veza, problemi sa samodisciplinom i motivacijom, teže održavanje koncentracije za vrijeme nastave na daljinu te činjenica da neki poslodavci ne priznaju diplome stečene studiranjem na daljinu (Sadeghi 2019: 83-84). Što se prednosti tiče, većina autora spominje fleksibilnost, činjenicu da učenje ne mora biti vremenski ni prostorno ograničeno, smanjene troškove, uštedu vremena, lakše usklađivanje radnih i obiteljskih obaveza s obavezama studija, veći izbor studijskih programa te dostupnije studiranje većem broju ljudi, što doprinosi „akumulaciji ljudskog kapitala“ (Lundberg i dr. 2008: 36). U okolnostima pandemije jedna od prednosti je svakako i to što se nastavom na daljinu štiti zdravlje pojedinaca i zajednice (Dung 2020: 47).

Kada govorimo o nastavi na daljinu, posebnu pozornost moramo posvetiti praćenju, mjerenju i naposljetku vrednovanju studentskoga postignuća kao sastavnim dijelovima nastavnoga procesa koji su se tijekom perioda zatvaranja silom prilika također morali provoditi na daljinu. U literaturi najčešće nailazimo na termine formativna i sumativna provjera znanja. Boyd i Bloxham formativnu provjeru znanja karakteriziraju kao „vrednovanje za učenje“ (engl. *assessment for learning*) kroz koju student dobiva korisnu povratnu informaciju o vlastitom postignuću, dok sumativna provjera znanja, odnosno „vrednovanje naučenoga“ (engl. *assessment of learning*) rezultira dodjeljivanjem ocjene te vrednovanjem samoga kolegija. Spominje se i treći oblik vrednovanja znanja nazvan „vrednovanje kao učenje“ (engl. *assessment as learning*) što se objašnjava prvenstveno kao potkategorija formativne provjere i koji podrazumijeva uključenost studenata u proces vrednovanja kroz povratne informacije, samopraćenje i samovrednovanje te vršnjačko vrednovanje (Boyd i Bloxham 2007: 15). Nastava na daljinu u izvanrednim okolnostima (engl. *emergency remote teaching*) dovela je do preispitivanja i formativnog i sumativnog načina vrednovanja znanja i provođenja završnih ispita. Zbog nemogućnosti provođenja ispita u kontroliranim uvjetima, smjernice Ministarstva znanosti i obrazovanja stavile su naglasak na formativno vrednovanje koje pomiče fokus s učenja za ocjenu prema učenju koje potiče kritičko razmišljanje, rješavanje problema i rad u timu, odnosno vještine potrebne učenicima i studentima u 21. stoljeću (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2020). Upotrebom računalno potpomognute provjere znanja moguće je provesti i formativno i sumativno vrednovanje različitih znanja, vještina i kompetencija. Računalno potpomognuta provjera znanja nije novina, ali je zbog recentnih događanja izbila u prvi plan. Iako se prelazak na vrednovanje na daljinu za većinu visokoškolskih ustanova dogodio zbog nemogućnosti održavanja klasičnih ispita za vrijeme pandemije,

svakako treba navesti i činjenicu da je od prije poznata uporaba računala za provjeru i vrednovanje znanja znatno unaprijedila sam proces. Pored brojnih prednosti računalno potpomognute provjere znanja (kao što su: brzina provedbe i dobivanja kvalitetnije povratne informacije nakon ispita, što doprinosi daljnjem učenju i motivaciji; zanimljiviji oblici provjere znanja; kraće vrijeme potrebno za ispravljanje testova; preglednije praćenje napretka studenata kao i uočavanje i rješavanje eventualnih nejasnoća), postoje i neki nedostaci: strah od računala, tehničke poteškoće, odsutnost nastavnika za vrijeme pisanja ispita i nemogućnost postavljanja pitanja vezanih uz upute na testu, nedostatak digitalnih vještina te rizik od plagiranja zbog nemogućnosti jednostavne provjere identiteta studenata koji pristupaju ispitu (Khoshsima i Toroujeni 2017: 37). Probleme vezane uz neetično ponašanje studenata moguće je djelomično ukloniti instaliranjem nekih alata za nadzor kao što su Respondus, Proctorio ili ProctorU. Neki od njih koriste umjetnu inteligenciju za detektiranje suspektnog ponašanja studenata za vrijeme provjere znanja, dok neki koriste osobu koja putem web kamere nadgleda studente (Halaweh 2021: 3). Budući da nemaju sve obrazovne institucije financijske i tehničke resurse za implementaciju gore navedenih alata, problem neetičnoga ponašanja studenata ostaje jedan od najvećih problema provjere znanja na daljinu. Problemi vjerodostojnosti završnih ispita mogu dovesti u pitanje ne samo buduću stručnost studenata i ostvarivanje ishoda pojedinih kolegija, već i valjanost stečenih kvalifikacija (Tolanauer-Ackermann, Jemrić Ostojić i Jurina Babović 2021: 286).

Potaknute vlastitim iskustvom nastave na daljinu kao i brojnim izazovima koje je takva nastava stavila pred većinu dionika nastavnoga procesa, autorice ovoga članka su početkom 2021. godine provele dva istraživanja s ciljem dobivanja uvida u stavove i iskustvo nastavnika i studenata s nastavom te vrednovanjem i ocjenjivanjem na daljinu. U članku se polazi od sljedećih istraživačkih pitanja:

1. Kakvo je iskustvo visokoškolskih nastavnika i studenata preddiplomskih stručnih studija s nastavom na daljinu koja se održavala tijekom pandemije COVID-19?
2. Koji koncepti nastave na daljinu doprinose pozitivnom, a koji negativnom iskustvu?
3. Koje su mogućnosti nastave na daljinu?
4. Koji tip nastave, neovisno o pandemiji COVID-19, visokoškolski nastavnici i studenti preddiplomskih stručnih studija preferiraju?

2. Metodologija

Prvo istraživanje provedeno je u siječnju 2021. godine među članovima Udruge nastavnika jezika struke na visokom učilištima. Neprobabilistički prigodni uzorak obuhvaća $N = 82$ visokoškolska nastavnika stranih jezika struke koji su od početka

pandemije izvodili neki oblik nastave stranih jezika na daljinu. Drugo je istraživanje provedeno u travnju 2021. godine na neprobabilističkom prigodnom uzorku studenata preddiplomskih stručnih studija s četrnaest visokoškolskih institucija u Republici Hrvatskoj. U istraživanju je sudjelovalo $N = 800$ studenata, od čega je 60 % studenata ($N = 479$) i 40 % studentica ($N = 321$). Najzastupljeniji su studenti Tehničkoga veleučilišta u Zagrebu (43,1 %) i Veleučilišta s pravom javnosti Baltazar Zaprešić (22 %). Sudionici pohađaju preddiplomski stručni studij dominantno u tehničkim (54 %) i društvenim znanostima (41,5 %).

Istraživanje se provelo u okviru neeksperimentalnoga deskriptivnog nacрта korištenjem metode ankete. Podaci su prikupljeni tehnikom online anketiranja. Upitnici su visokoškolskim nastavnicima distribuirani putem Udruge nastavnika jezika struke na visokim učilištima. U drugo istraživanje uključeni su studenti preddiplomskih stručnih studija. Kontaktirane su one visokoškolske institucije koje izvode stručne studije na preddiplomskoj razini sa zamolbom da poziv na istraživanje s poveznicom na upitnik pošalju studentima putem svojih sustava za učenje na daljinu. Istraživanju se odazvalo četrnaest visokoškolskih institucija. Dio nastavnika s tih institucija dodatno je tijekom nastave potaknuo svoje studente na sudjelovanje u istraživanju. Svi sudionici upoznati su s ciljem istraživanja i planiranim načinom korištenja podataka te s činjenicom da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno.

Instrument u dvama istraživanjima nije istovjetan, no pojedine dimenzije se preklapaju, što omogućuje uvid u predmet istraživanja iz perspektive visokoškolskih nastavnika i studenata. U prvome se istraživanju, onome namijenjenom nastavnicima, upitnik sastojao od pet konceptualnih cjelina. Prva cjelina sastojala se od jednoga otvorenog pitanja kojim se željelo istražiti kakvo je bilo iskustvo nastavnika s izvedbom nastave na daljinu tijekom pandemije. Druga cjelina sastojala se od devet pitanja, a odnosila se na procjenu pojedinačnih iskustava s vrednovanjem na daljinu i ocjenjivanjem (konkretnije, alatima i tehnikama kojima se testiralo znanje stranoga jezika studenata), način provedbe završnih ispita (na daljinu, klasično u dvorani ili kombinacijom), korištenje različitih digitalnih platformi te vrednovanje jezičnih vještina. Treća cjelina sastojala se od pet pitanja kojima su se mjerili stavovi nastavnika o vrednovanju na daljinu. Uključena su i dva otvorena pitanja u kojima su nastavnici iznijeli prednosti, nedostatke i izazove vrednovanja na daljinu. Pojedini aspekti provjere znanja na daljinu (prolaznost studenata, pouzdanost rezultata, ostvarivanje ishoda učenja, vrednovanje jezičnih vještina, razina digitalnih vještina...) testirani su tvrdnjama Likertova tipa od pet stupnjeva (1 – uopće se ne slažem; 5 – u potpunosti se slažem). Četvrta cjelina odnosila se na procjenu institucionalne podrške za vrijeme provedbe online ispita te planirani način provedbe ispita nakon pandemije, kao i preferirani tip ispita. Važnost institucionalne podrške mjerena je pomoću sedam različitih tvrdnji Likertova tipa koje su mjerene pomoću skale od 5 stupnjeva (1 – uopće se ne slažem; 5 – u potpunosti se

slažem). Osim navedenoga, prikupljeni su i socio-demografski podaci (spol, dob, stupanj obrazovanja, znanstveno-nastavno i/ili nastavno zvanje) te podaci o razini i tipu studija te karakteristikama kolegija i studijske grupe na kojoj ispitanik izvodi nastavu.

Instrument namijenjen studentima sastojao se od tri cjeline. Prva se odnosila na iskustvo studenata s online nastavom te je uključivala tri pitanja. U otvorenome pitanju od studenata se tražilo da opišu iskustvo pohađanja nastave na daljinu tijekom pandemije, potom da ocijene sveukupno iskustvo s nastavom na daljinu te navedu preferirani tip nastave, neovisno o pandemiji COVID-19. Druga cjelina obuhvatila je pitanja koje se odnose na iskustvo s vrednovanjem i ocjenjivanjem na daljinu. Osim dva otvorena pitanja o prednostima, nedostacima i ograničenjima vrednovanja i ocjenjivanja na daljinu, te ocjenjivanja sveukupnoga iskustva s provjerama znanja na daljinu u odnosu na klasično ispitivanje u dvorani, ispitanici su na dvadeset i tri tvrdnje Likertova tipa (1 – uopće se ne slažem; 5 – u potpunosti se slažem) iskazali stupanj slaganja s različitim aspektima takvoga tipa vrednovanja, kao npr. postizanje akademskih standarda, pouzdanost završne ocjene, mogućnost objektivnoga vrednovanja, vjerojatnost neakademskoga ponašanja, utjecaj digitalnih vještina, inkluzija ranjivih skupina, itd. Pomoću tvrdnji Likertovog tipa (1 – u potpunosti nezadovoljan; 5 – u potpunosti zadovoljan) ispitali smo zadovoljstvo studenata institucionalnom podrškom za vrijeme ispita na daljinu, uputama i povratnoj informaciji nastavnika, vlastitim digitalnim kompetencijama, tehničkim preduvjetima za pristupanje ispitima na daljinu, itd. Studenti su potom procijenili svoje digitalne vještine te naveli preferiran oblik provedbe ispita. Prikupljene su i socio-demografske varijable (spol, dob, godina studija, uspjeh na studiju, područje studijskoga programa, visokoškolska institucija).

U provedbi anketnoga istraživanja korištene su standardne upute i procedure. Tijekom istraživanja nisu zabilježeni značajni problemi. Pojedini odgovori na otvorene tipove pitanja nedostaju, kratki su ili nedovoljno obrazloženi. Ti odgovori izostavljeni su iz analize i interpretacije podataka.

Podaci su se obrađivali skupno statističkim programom SPSS. Za potrebe ovoga rada obrađen je i prikazan samo dio podataka, dobiven ponajprije otvorenim tipom pitanja u kojima su ispitanici iznijeli svoje iskustvo i zadovoljstvo nastavom na daljinu. Odgovori nastavnika i studenata su za potrebe kvalitativne analize kategorizirani. Te se dimenzije u instrumentu preklapaju, stoga je komparacija njihovih dvaju stajališta moguća. Interpretacija podataka pridonosi razumijevanju prednosti, izazova i ograničenja nastave na daljinu iz perspektive najvažnijih aktera nastavnoga procesa, studenata i nastavnika.

3. Rezultati

Iskustvo nastavnika s nastavom na daljinu tijekom pandemije COVID-19 višedimenzionalan je koncept pod utjecajem različitih čimbenika: tehničkih preduvjeta, prethodnoga iskustva s digitalnom tehnologijom u nastavi, razvijenosti digitalnih vještina, razmjera institucionalne podrške, veličine studijskih grupa i dr.

Kada je riječ o počecima prelaska na online nastavu, većina nastavnika tu tranziciju smatra stresnom, frustrirajućom, izazovnom, a sebe nedovoljno pripremljenom. Ovdje ćemo navesti neke od njihovih (nelektoriranih) komentara: „*U trenutku kada sam morala krenuti s online nastavom nisam bila dovoljno pripremljena i osposobljena za ovaj novi izazov.*“, „*U početku sam osjećala frustriranost i nezadovoljstvo ...*“.

Nastavnici nadalje navode dodatni trud koji je potrebno uložiti u pripremu nastave na daljinu, prilagodbu nastavnih materijala te nužnost usvajanja nekih novih vještina i praktičnog znanja: „*Izazov koji je otvorio put k novim iskustvima i ovladavanju novim vještinama*“, „*U početku treba uložiti puno vremena, truda za planiranje i prilagodbu materijala takvoj nastavi.*“ Dio nastavnika navodi da dodatni trud uložen u pripremu ne donosi nužno i bolje rezultate dok neki imaju suprotno mišljenje i navode da su rezultati iznenađujuće efikasni.

Dio nastavnika navodi nedovoljnu institucionalnu podršku pri prelasku na nastavu u virtualnom okruženju; ona se nerijetko svodila na osnovne upute i vrlo šturu edukaciju za korištenje platformi namijenjenih za online nastavu te primjenu *ad hoc* rješenja do kojih se dolazilo usput. Nadalje, dio nastavnika osjeća se nespremno i nedovoljno osposobljeno za takav vid nastave zbog svojih nedovoljno razvijenih digitalnih vještina: „*Izrada nastavnih materijala za ovu vrstu nastave za mene je bila vremenski vrlo zahtjevna te je podrazumijevala bolje digitalne vještine od onih koje sam u tom času posjedovala. Dodatno i hitno sam morala poraditi na razvijanju svojih digitalnih vještina kako bih se 'održala na nogama' i udovoljila zahtjevima novonastale situacije.*“

Velik dio ispitanika ukazao je na tehničke poteškoće s kojima su se redovito susretali – neposjedovanje računalne opreme i stabilne internetske veze, nepostojanje tehničke podrške i slično: „*Za provođenje učinkovite online nastave potrebno je da svi sudionici nastavnog procesa, a ne samo nastavnik, imaju za to predviđenu opremu, što ovdje nije uvijek bio slučaj, a to se negativno odražavalo na kvalitetu nastave. Ovaj tip nastave stavlja pred nastavnika nove i raznovrsne zahtjeve koji nadilaze puku računalnu pismenost te podrazumijeva adekvatnu tehničku podršku s obje strane.*“ Rad od kuće za neke nastavnike također predstavlja dodatni problem jer je ponekad teško uskladiti obiteljski i profesionalni život.

Što se pak kvalitete nastave tiče, rijetki su oni koji nastavu na daljinu smatraju zadovoljavajućom i visoke kvalitete. Nastavnici navode nemogućnost ostvarivanja

zadovoljavajuće interakcije sa studentima koji bi se nerijetko, nakon prijave na platformu, pasivizirali do te mjere da su nastavnici bili dojam da govore u prazno, zbog čega su se osjećali nesigurno i nezadovoljno. Zbog niske razine motivacije, ali i izostanka aktivnoga sudjelovanja studenata u zadanim aktivnostima, pojedini nastavnici nastavu na daljinu ne smatraju ni približno učinkovitom u usporedbi s kontaktnom, a neki je čak smatraju samo nužnim zlom. Nastava se najčešće održavala u realnom vremenu uz uključenu kameru i mikrofon, a neki nastavnici konstatiraju da je moguće održati kvalitetu takve nastave samo ukoliko se izvodi u malim skupinama. Rijetki su oni koji iskustvo s nastavom na daljinu ocjenjuju zanimljivim ili pak pozitivnim. Izvedbu nastave na daljinu uglavnom opisuju kao stresno, jednolično, zamorno, jednosmjerno, izazovno, vrlo angažirano, umarajuće, naporno i demotivirajuće iskustvo.

Dio nastavnika usporedio je izvođenje nastave na daljinu s klasičnom, kontaktnom nastavom, za koju smatraju da je neusporedivo bolja. Gotovo da nema odstupanja u mišljenju da je klasična nastava bolja: „Ništa ne može zamijeniti kontaktnu nastavu: 1. pozitivna klima u učionicama, face to face predavanja i vježbe (jasno vide, čuju, ponavljaju) bez ometanja komunikacijskog kanala, 2. konkretni nastavni materijali na kojima mogu zapisivati bilješke, a ne dijeljeni materijali, prezentacije na zaslonu koje studenti “aktivno prate”, 3. korištenje ploče kako bi se razjasnile određene gramatičke strukture “step by step”- pažnja studenata je sigurno veća nego kod PowerPoint prezentacija...“, „Neke stvari se mogu odraditi dobro, ali online nastava ne može zamijeniti u potpunosti nastavu uživo. Budući da je situacija takva da moramo raditi i online, treba to prihvatiti i izvući iz toga ono što možemo... i čekati povratak na staro.“, „Uglavnom, sada sam zadovoljan kako stvari idu, ali nastava uživo je nezamjenjiva.“

Iako većina nastavnika kontaktnu nastavu smatra nezamjenjivom, velika većina prepoznaje i mogućnosti korištenja nekih aspekata nastave na daljinu. Kombinacija kontaktne i nastave na daljinu navodi se kao idealno rješenje za budućnost. Neki nastavnici smatraju da bi predavanja mogla biti organizirana na daljinu, dok bi se vrednovanje svakako trebalo organizirati u učionici, u kontroliranim uvjetima. Također, neki nastavnici uviđaju potrebu daljnje digitalizacije nastavnoga procesa koji će uključivati suvremene metode i tehnologije.

Iskustvo studenata dijelom se podudara s iskustvom nastavnika. Manji dio studenata navodi prisutnost početne nesigurnosti i stresa pri prijelazu na online nastavu. Kod dijela je prisutan i strah od rada na računalu uzrokovan nedovoljno razvijenim digitalnim vještinama. Što se tiče rada od kuće, mišljenja su podvojena. Neki to smatraju vrlo praktičnim rješenjem dok drugi navode poteškoće s usklađivanjem obiteljskoga života i studiranja. Tehnički problemi predstavljaju značajan problem; veći broj studenata navodi probleme s tehničkom opremom i nestabilnom internetskom vezom kao vrlo frustrirajuće, naročito za vrijeme provjere znanja. Kao veliki problem navode se i otuđenost, izoliranost te izostanak, za populaciju mladih vrlo važne, društvenosti

i uključenosti u društvene skupine odnosno identitetske formacije. „Završit ću prvu godinu bez da uopće znam gdje mi se nalazi faks...“. Studenti uglavnom smatraju da kvaliteta nastave na daljinu ne ovisi o mediju, nego o nastavniku: „Što se tiče profesora, oni koji bi se trudili uživo i preko online-a odrađuju dobar posao, ne odugovlače, imaju dobru interakciju i potiču nas na sudjelovanje a oni koji i uživo dođu nespremni takvi su i na online-u“. Vrlo je interesantno, ali i zabrinjavajuće podvojeno mišljenje studenata u vezi neakademskoga ponašanja u virtualnome okruženju: jedni vide mogućnost prepisivanja kao prednost, dok drugi to navode kao manjkavost sustava za vrednovanje na daljinu. Većina studenata kao prednost navodi više slobodnoga vremena te uštedu vremena i novca koje bi u slučaju kontaktne nastave potrošili na putovanje do fakulteta. Dostupnost svih materijala kao i mogućnost pregledavanja snimki predavanja smatraju velikom prednošću. Neki studenti kao problem navode nedostatak motivacije, dok drugi smatraju da su na nastavi na daljinu proaktivniji i samostalniji nego u kontaktnoj nastavi. Nadalje, neki studenti navode kako im provjera znanja na daljinu osigurava veću pravednost pri ocjenjivanju jer smatraju da im nastava na daljinu daje određenu anonimnost pa se njihove ocjene temelje isključivo na njihovom radu i rezultatima, a ne subjektivnoj procjeni nastavnika. Kao ozbiljan nedostatak navode se loše postavljene pismeni ispiti koji su u pravilu vremenski ograničeni. Neki to smatraju vrlo nepravednim te se osjećaju zakinutim zbog slabijih rezultata. Kao ilustraciju navodimo nekoliko zanimljivih studentskih razmišljanja i slikovitih opisa nastave na daljinu: „Užas!! Life is like a box of chocolates (Život je nepredvidiv – prijevod autorica), sa 20 godina si prisiljen živjeti ko penzić...“, „...užas i depresija. Cijeli socijalni aspekt je izgubljen i sa malo truda možeš varati na bilo čemu!“ te „Zamislite psa na uzici, sa (tom) istom uzicom u ustima, kako sam sebe šeta okolo...“.

Prema našim istraživanjima, oko trećine studenata preferira klasični oblik kontaktne nastave (30,01 %). Najmanje ih preferira nastavu koja se u potpunosti odvija na daljinu (26,1 %), a najveći dio studenata preferira kombinirani oblik nastave (43,8 %). Studenti sveukupno iskustvo s nastavom na daljinu ocjenjuju uglavnom ili u potpunosti pozitivnim (59,7 %), što pokazuje da je prilagodba za studente bila manje izazovna.

U tablicama 1 i 2 navedeni su neki aspekti nastave na daljinu iz perspektive nastavnika i studenata.

Tablica 1. Pozitivni aspekti nastave na daljinu

Nastavnici	Studenti
Bolja organizacija vremena	Bolja organizacija vremena
Mirniji uvjeti rada (bez buke u predavaonici)	Niži troškovi studiranja
Brža provedba ispita s mogućnosti automatskog ispravljanja i povratne informacije studentima	Dostupnost nastavnih materijala i izvora
Usvajanje novih vještina i razvoj digitalne pismenosti	Mogućnost korištenja digitalnih alata
Uključivanje ranjivih skupina i studenata s udaljenih lokacija u nastavu	Proaktivnost i samostalnost u radu
Uvođenje novih metoda i tehnika poučavanja	Pravednost i objektivnost u ocjenjivanju
Sigurnost s obzirom na epidemiološke okolnosti	Dostupnost nastavnika
	Mogućnost pisanja ispita u nekontroliranim uvjetima
	Praćenje nastave iz prostora doma
	Usklađenost privatnoga i poslovnoga života
	Inkluzivnost
	Pogodnija za izvanredne studente
	Suradničko i projektno učenje
	Fleksibilnost
	Sigurnost s obzirom na epidemiološke okolnosti
	Češće pohađanje nastave
	Bolja organizacija vremena za potrebe nastave i učenja
	Učenje koje nije vremenski i prostorno ograničeno

Tablica 2. Negativni aspekti nastave na daljinu

Nastavnici	Studenti
Nedostatak interakcije	Nedostatak interakcije među studentima
Prilagodba nastavnih materijala	Nedostatak interakcije i komunikacije s nastavnicima
Izostanak institucionalne potpore i edukacije	Nemogućnost individualnoga pristupa
Poteškoće vezane uz vrednovanje i ocjenjivanje	Narušeno mentalno zdravlje
Nekontrolirani uvjeti pisanja ispita na daljinu	Vremensko ograničenje na pismenim ispitima
Neakademsko ponašanje	Otuđenost i izolacija
Nemotiviranost studenata	Nedostatak koncentracije i motivacije
Neodgovornost za izvršavanje zadataka	Neplanirani troškovi za nabavu opreme i ostalih tehničkih preduvjeta za rad
Tehničke poteškoće	Tehničke poteškoće

Niža kvaliteta nastave	Izostanak kontrole i nadzora
Stres	Gubitak osjećaja studiranja
Nemogućnost adekvatnoga prenošenja znanja	Veće studentsko opterećenje
	Monotona nastava
	Nezainteresiranost
	Produbljivanje socioekonomskih razlika

4. Razradba i zaključci

Na početku prelaska na nastavu na daljinu zbog perioda zatvaranja (engl. *lockdown*) izazvanoga širenjem pandemije bolesti COVID-19, nastavnici su težili održati nastavu tako da studenti što manje osjete prijelaz s tradicionalne na nastavu u virtualnome okruženju. Unatoč određenim ograničenjima uzorka (nereprezentativan uzorak u oba istraživanja, zastupljenost samo visokoškolskih nastavnika stranih jezika, nejednaka zastupljenost visokoškolskih institucija, nejednaka distribucija studenata s obzirom na područje studiranja, ograničenost na stručne studije na preddiplomskoj razini) i ograničenjima koja proizlaze iz obrade i interpretacije podataka (nemogućnost komparacije svih istraživanih aspekata podataka), rezultati su indikativni i ukazuju na promjene obrazovnoga procesa koje značajno utječu i na nastavnike i na studente čija se iskustva vezana uz pandemijsku nastavnu godinu jednim dijelom poklapaju.

I nastavnici i studenti navode inicijalne probleme povezane s korištenjem tehnologije i s vlastitim nedovoljnim digitalnim kompetencijama. Nadalje, neki ispitanici iz obje skupine ocjenjuju rad od kuće problematičnim zbog potrebe usklađivanja privatnoga i poslovnoga života. Navode i razne tehničke poteškoće, kao i frustriranost zbog nemogućnosti održavanja stabilne internetske veze. Ušteda vremena i novca je također prisutna kao pozitivni čimbenik i kod jednih i kod drugih. Korištenje digitalnih alata kao prednost vide i studenti i nastavnici, a nastavnici još dodatno uviđaju prednosti korištenja digitalnih *online* alata za bržu provedbu pismenih provjera i automatsko ispravljanje pisanih ispita. Obje skupine uočavaju i nedostatke u obliku nedovoljne interakcije među kolegama studentima kao i između nastavnika i studenata. Otuđenost i nedostatak socijalne uključenosti je problem koji više percipiraju studenti, dok su nastavnici više frustrirani nemogućnošću sprječavanja neetičkoga ponašanja pojedinih studenata. Studentska nemotiviranost je problem koji se reflektira i u radu nastavnika koji uz to imaju i poteškoće vezane uz objektivno vrednovanje i ocjenjivanje. Dok su nastavnici zabrinuti za kvalitetu nastavnoga procesa i ishode učenja, studenti naglašavaju potrebu za aktivnijom ulogom nastavnika u provedbi nastave na daljinu. Obje grupe ispitanika nastavni proces opisuju nedovoljno interaktivnim. Štoviše, neki studenti nastavu na daljinu smatraju monotonom i demotivirajućom.

Kada se govori o potencijalima nastave na daljinu, mišljenja studenata i nastavnika gotovo se ne razlikuju. Nastava na daljinu percipira se kao prihvatljiviji oblik nastave za izvanredne studente te onaj koji potiče inkluziju ranjivih i marginaliziranih skupina. Prema mišljenju nastavnika i studenata, pandemija je ukazala na nužnu digitalizaciju obrazovnoga procesa, kao i na neophodnost tehnološkoga napretka u obrazovanju. Možemo zaključiti da je budućnost obrazovanja (kao i poučavanja stranoga jezika struke) tehnološki determinirana. Promjene koje je pandemija ubrzala potrebno je iskoristiti za budući razvoj hibridnoga oblika obrazovanja.

Rezultati istraživanja doprinose razumijevanju nastave na daljinu te specifičnih problema s kojima se susreću visokoškolski nastavnici stranoga jezika struke i studenti te su plodna podloga za buduća (transverzalna) istraživanja o učincima pandemije na daljnju digitalizaciju nastavnog procesa.

Literatura

- Aguilera-Hermida, A. Patricia. 2020. College students' use and acceptance of emergency online learning due to COVID-19. *International Journal of Educational Research Open*. Volume 1. (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S266637402030011X>) (pristupljeno 17. rujna 2021.).
- Appana, Subhashni. 2008. A Review of Benefits and Limitations of Online Learning in the context of the Student, the Instructor, and the Tenured Faculty. *International JI. on E-Learning* 7(1), 5-22. https://www.researchgate.net/publication/237143888_A_Review_of_Benefits_and_Limitations_of_Online_Learning_in_the_Context_of_the_Student_the_Instructor_and_the_Tenured_Faculty (pristupljeno 15. rujna 2021.).
- Aristovnik, Aleksander i dr. 2020. Impact of the COVID-19 Pandemic on Life of Higher Education Students: A Global Perspective, *Sustainability*. 8. [PDF] Impacts of the COVID-19 Pandemic on Life of Higher Education Students: A Global Perspective | Semantic Scholar (pristupljeno 22. veljače 2021.).
- Boyd, Pete; Bloxham, Sue. 2007. Developing Effective Assessment in Higher Education: a practical guide. Open University Press. (PDF) Developing Effective Assessment in Higher Education: a practical guide (researchgate.net) (pristupljeno 1. rujna 2021.).
- Dung, Doan Thi Hue. 2020. The Advantages and Disadvantages of Virtual Learning. *IOSR Journal of Research & Method in Education (IOSR-JRME)*, 10. 45-48. www.iosrjournals.org (pristupljeno 14. rujna 2021.).
- Halaweh, Mohanad. 2021. Are universities using the right assessment tools during the pandemic and crisis times?. *Higher Learning Research Communications*, 11. 1–9. [viewcontent.cgi\(waldenu.edu\)](http://viewcontent.cgi(waldenu.edu)) (pristupljeno 19. rujna 2021.).
- Khoshsima, Hooshang; Hashemi Toroujeni, Seyyed Morteza. 2017. Technology in Education: Pros and Cons of using Computer in Testing Domain; *International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World*. 14/2. 32-49 <https://www.researchgate.net/>

- publication/313858945_TECHNOLOGY_IN_EDUCATION_PROS_AND_CONS_OF_USING_COMPUTER_IN_TESTING_DOMAIN (pristupljeno 30. siječnja 2021.)
- Lundberg, Johan; Castillo-Merino, David; Dahmani, Mounir. 2008. Do Online Students Perform Better than Face-to face Students? Reflections and a Short Review of some Empirical Findings. *RUSC*. 5/1. 35-44. https://pdfs.semanticscholar.org/f929/9785fecbce1cb20758d56912cf18f00ce1d4.pdf?_ga=2.115918085.2087758017.1633016689-306587722.1633016689 (pristupljeno 28. rujna 2021.).
- Makarova, Elena. 2021. Effectiveness of traditional and online learning: comparative analysis from the student perspective. *DIHELT*. 99. 1-5. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219901019> (pristupljeno 15. rujna 2021.).
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Odluka o obustavi izvođenja nastave u visokim učilištima, srednjim i osnovnim školama te redovnog rada ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja i uspostavi nastave na daljinu. klasa: 022-03/20-04/92, urbroj: 50301-27/04-20-1 («Narodne novine», br. 29/20i 32/20). Zagreb. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_03_29_670.html (pristupljeno 15. siječnja 2021.)
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Upitnik o izvođenju nastave na daljinu na visokim učilištima u periodu od 26.3.2020. do 1.4.2020. (travanj 2020.). Zagreb. <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Vijesti/2020//Upitnik%20o%20izvođenju%20nastave%20na%20daljinu%20na%20visokim%20ucilistima%20u%20periodu%20od%2026.%203.%202020.%20do%201.%204.%202020..pdf> (pristupljeno 20. siječnja 2021.).
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Upute za vrednovanje i ocjenjivanje tijekom nastave na daljinu. Zagreb. <https://mzo.gov.hr/vijesti/upute-za-vrednovanje-i-ocjenjivanje-tijekom-nastave-na-daljinu/3654> (pristupljeno 17. siječnja 2021.).
- Paul, Jasmine; Jefferson, Felicia. 2019. A Comparative Analysis of Student Performance in an Online vs. Face-to-Face Environmental Science Course from 2009 to 2016. *Frontiers in Computer Science*. 1/7. 1-9 fcomp-01-00007 (1).pdf (pristupljeno 27. rujna 2021.).
- Perera-Diltz, Dilani M; Moe, Jeffry L. 2014. Formative and Summative Assessment in Online Education. *Journal of Research in Innovative Teaching* 7 (1). 130-142.
- Sadeghi, Manijeh. 2019. A Shift from Classroom to Distance Learning: Advantages and Limitations. *International Journal of Research in English Education*. 4 (1). 80-88 <http://ijreeonline.com/article-1-132-en.html> (pristupljeno 26. rujna 2021.).
- Tolnauer-Ackermann, Tamara; Jemrić Ostojić, Ines; Jurina Babović, Natalija. 2021. Stavovi nastavnika jezika struke na visokoškolskim ustanovama o vrednovanju i ocjenjivanju na daljinu. *Polytechnic and design*. 8 (4). 278-288. <https://doi.org/10.19279/TVZ.PD.2020-8-4-09>
- UNESCO International Institute for Higher Education in Latin America and the Caribbean (IESALC); <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375693.locale=en> (pristupljeno 25. siječnja 2021.).

DISTANCE LEARNING - TWO PERSPECTIVES

In the spring of 2020, the COVID-19 outbreak spread across the world affecting all the spheres of life, including education. The abrupt transition from traditional classrooms and lecture halls to online teaching forced all teachers to adapt to new methods of teaching and assessment. Based on qualitative answers obtained in two surveys on teaching and assessment conducted at the beginning of 2021, the authors of this paper gained insight into online teaching experiences, both from the perspective of teachers employed at higher education institutions (HEI) in the Republic of Croatia and that of the students. The first research included members of the Association of LSP Teachers at HEI and the second students of undergraduate professional studies, mostly from the Zagreb University of Applied Sciences and the University of Applied Sciences Zaprrešić. The answers obtained in the research are analyzed and compared and conclusions regarding advantages and disadvantages of distant learning are drawn.

Key words: attitudes of teachers and students, COVID-19 pandemic, distance learning